Teaduseetika avatud seminar „Lubatud ja lubamatu teaduses“ 6.06. Tallinn

Kokkuvõte

Seminaril andsid ülevaate teaduseetika probleemidest ja jagasid kogemusi nende käsitlemisest rahvusvaheliselt Iirimaa tervisteaduste nõukogu ning Science Europe teaduseetika töörühma juht Maura Hiney, Norra teaduseetika komisjoni liige Torkild Vinther ning Soome teaduseetika nõukoja liige Markku Helin. Eesti praktikat ja väljakutseid tutvustas Tartu Ülikooli eetikakeskuse juhataja Margit Sutrop. Ettekandeid saab vaadata siit: http://www.etag.ee/teadusagentuur/olulised-teemad-ja-dokumendid/teaduseetika/

Toivo Maimetsa modereeritud töötoas „Miks teaduseetikat õpetada?“ püüti jõuda seisukohtadeni, kuidas teaduseetikat õpetada ja miks üldse peaks kulutama ressurssi teaduseetikaga tegelemiseks.

Selleks, et inimesel eetilised normid paigas oleksid, tuleks mentaliteedi kujundamisega alustada juba lasteaias ja koolis. On vaja õpetada üldist eetikat, et sinna peale ehitada teaduseetikat. Juba koolis tuleks õpetada uurimustööde kirjutamist ja selgeks teha, mis vahe on referaadil ja esseel. Selleks, et õpetajate teadlikkus oleks parem, peaks pakkuma täiend- ja suvekursusi ka neile.

Teadustöö metoodika, mis kätkeb ka eetikat, peaks olema sees juba vähemalt bakalaureuse õppe tasandil. Ülikoolides peavad olema kokku lepitud põhiväärtused, millest lähtuda. Doktorantuuri tasandil peaksid toimuma teaduseetika kursused ja eluliste näidete arutelu. Juhendaja peaks olema esimene, kes juhib tähelepanu teaduseetika probleemidele.

Andres Koppeli töötoas „Institutsionaalsed rollid teaduseetika küsimustega tegelemisel“ kinnitati, et on vaja tõsta teadlikkust teaduseetikast ning et hetkel on terviklik süsteem puudu. Institutsionaalsete teaduseetika regulatsioonide loomine ja elluviimine vajaks terviklikku käsitlust.

Arutelu osalejad nägid vajadust käitumisjuhendi ehk üleriikliku heade tavade kokkuleppe järele, kus oleks käsitletud, mida teha erinevaid eetilisi dilemmasid hõlmavates situatsioonides (sh raha väärkasutamine, plagiaat, ahistamine, inimestevahelised suhted jm). Regulatsioonid peaksid olema kesksed, et nende alusel saaksid teadusasutused panna oma reeglid kirja.

Oluliseks peeti ka keskset infovahetust. ETAgi juures võiks olla üks koordinaator, kes oskab nõu anda, kuhu pöörduda ja milline komisjon moodustada. Väärkäitumise juhtumitel tuleks moodustada komisjonid asutuse sees, vajadusel väliste osalejatega. Vaja on kaitsta nii kaebajat kui süüdistatavat.

Margit Sutropi töötoas „Huvide konfliktid ja nende vältimine“ arutati huvide konfliktidega seotud murede üle: vastastikune seotus ja korporatiivsus, Eestis on sama valdkonna inimesed omavahel hästi tuttavad, ka välisekspertide objektiivsus pole tagatud, kuna kitsas valdkonnas tunnevad teadlased üksteist.

Teadlasel võivad olla erinevad huvide konfliktid: teaduslik erahuvi, akadeemiline huvi, poliitiline, majanduslik. Huvide konfliktid on paratamatud. Küsimus on selles, mis me nendega peale hakkame, kas me märkame neid ja reageerime neile. Huvide konflikt ise ei ole tegelikult väärkäitumine, vaid tegemist on olukorraga, mis võib viia väärkäitumiseni. Seega tuleb toimida nii, et ei järgi neid

konfliktseid huve, loovutada huvid, mis ohustavad erapooletut teaduslikku hinnangut või avalikustada huvide konflikt, kui see on tekkinud. Arutelu käigus jõuti ka järelduseni, et isiklik seotus, mis on teaduses paljude huvide konfliktide põhjuseks, tuleks alati deklareerida.

Arutelu käigus otsiti võimalikke lahendusi. Kõne all olid järgmised ettepanekud: isikliku vastutuse tõstmine; tõhusam süsteem välisekspertide valimiseks; deklaratsioonide ning vajadusel ka sanktsioonide kehtestamine; teadlikkuse kasvatamine; jm.

Marika Meltsase juhitud töötoas „Teadustulemuste publitseerimine ja teaduseetika“ arutleti autorsusega seotud teemade üle. Peamiseks tingimuseks autoriks olemisel oli intellektuaalne panus artikli valmimisse. Autor on nii idee autor, tulemuste tekitamisel ja analüüsil olulise panuse andnud inimene kui ka artikli kirjutaja. Autoriks ei tohiks kedagi lisada lihtsalt tema positsiooni tõttu või ka ainult tehnilise töö tegijat.

Kaastööliste arvestamine autoritena on keeruline, erinevates valdkondades märgitakse neid erinevalt. ETISes ei saa erinevaid valdkondi erinevalt käsitleda, kõik ISI Web of Sciences kirja pandud autorid lähevad ka ETISes kirja.

Arutlusel oli libakirjastuste probleem. ETAg võiks vahendada linki nimekirjale kahtlastest kirjastustest, mitte ise seda andmebaasi koostada. http://scholarlyoa.com

Seminari eesmärk oli teema tõstatamine ja Eestis valitsevast olukorrast pildi saamine. Selle ülesande võib lugeda täitunuks. Ülikoolid ja teised teadusasutused ootavad antud valdkonnas tsentraalset korraldamist. Kõikides töötubades jäi kõlama mõte, et üles kerkinud küsimuste tsentraalne vedamine peaks jääma ETAg-i kanda. See ei tähenda, et ETAg peaks kõike ise tegema, vaid ETAg peaks nende asjade tekkimist koordineerima. ETAgi järgmine ülesanne on mõelda, kuidas edasi minna.